DAJTE IM BUDÚCNOSŤ

UKONČITE SEGREGÁCIU RÓMSKYCH DETÍ V SLOVENSKÝCH ŠKOLÁCH

UZÁKOŇTE NAŠE PRÁVA

AMNESTY INTERNATIONAL

Tisícky rómskych detí na celom Slovensku ostávajú uväznené v podpriemernom vzdelávaní v dôsledku rozšírenej diskriminácie a školskému systému, ktorý im neumožňuje napredovať. Zakorenené protirómske postoje v systéme vzdelávania vedú k situácii, keď sú rómske deti niekedy doslova zamknuté v špeciálnych triedach, na chodbách alebo v oddelených budovách, aby sa zabránilo v ich miešaní s nerómskymi žiakmi.

V niekoľkých okresoch Slovenska predstavujú rómske deti až 100 percent žiakov, ktorí navštevujú špeciálne školy a triedy určené pre deti s „ľahkým mentálnym postihnutím“ alebo sú segregovaní na základe etnicity v bežných školách a triedach.

To nielen porušuje ich právo na vzdelanie bez diskriminácie, ale v dlhšom časovom horizonte im tiež odopiera širokú škálu ďalších ľudských práv, vrátane práva na ochranu zdravia, prácu a slobodu prejavu. Systémové porušovanie práva na vzdelanie vylučuje Rómov na Slovensku z plnej účasti v spoločnosti a uzamyká ich do kruhu chudoby a marginalizácie.

Amnesty International vedie na Slovensku kampaň za ukončenie segregácie a za rovnosť vo vzdelávaní rómskych detí od roku 2007, pričom zodpovedné úrady už prijali určité kroky na riešenie tohto problému. Príkladom je nový školský zákon schválený v roku 2008, ktorý zakazuje všetky formy diskriminácie, obzvlášť segregácie. Avšak tento zákon nedefinuje jasne pojem segregácia ani neobsahuje pokyny a opatrenia na identifikáciu, monitorovanie a presadzovanie desegregácie.

Je potrebné, aby boli prijaté účinné opatrenia zabezpečujúce implementáciu zákazu segregácie.

Je však vítaným pokrokom, že nová vláda deklarovala v programovom vyhlásení prijatom v auguste 2010 záväzok, odstrániť segregované vzdelávanie Rómov.

ODDELENÍ A NEROVNOPRÁVNI

Rómski žiaci na Slovensku ostávajú aj naďalej segregovaní a nadmerne zastúpení v špeciálnych školách a triedach pre žiakov s „ľahkým mentálnym postihnutím“. V roku 2009 vydala mimovládna organizácia Rómsky vzdelávací fond správu, podľa ktorej sú v regiónoch s vysokou koncentráciou rómskej populácie najmenej traja zo štyroch žiakov špeciálnych škôl rómske deti; z celkového počtu žiakov navštevujúcich špeciálne triedy na Slovensku predstavujú 85 percent. A to napriek tomu, že Rómovia tvoria menej ako 10 percent z celkového počtu obyvateľov Slovenska.

K tejto disproporcii prispievajú rôzne faktory, vrátane nedostatkov v systéme vzdelávania, vonkajšieho tlaku nerómskych rodičov, ako aj chybnej diagnostiky detí, ktorá je diskriminačná a často vykonávaná v príliš skorom štádiu školského života dieťaťa.

Bežné základné školy zostávajú do značnej miery nedostatočne vybavené a odborný personál často nie je ochotný poskytovať adekvátnu podporu pre žiakov s odlišným etnickým a sociálnym zázemím. Z dôvodu kultúrneho zázemia, v ktorom slovenský jazyk nie je materinským jazykom a vysokej úrovne chudoby, v ktorej rómske deti žijú, je pre nich okrem iného potrebné doplnkové doučovanie slovenského jazyka, predškolská príprava alebo asistencia pri vyučovaní. Keďže tieto potreby často nie sú v rámci bežného vzdelávacieho systému zabezpečené, mnohé rómske deti začnú zaostávať a sú preradené buď v rámci bežnej základnej školy do špeciálnej triedy alebo do špeciálnej školy.

Slovenská legislatíva definuje sociálne znevýhodnenie spolu s mentálnym postihnutím s cieľom určiť, či majú žiaci špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby. V situácii, keď sú Rómovia stále považovaní za sociálne znevýhodnených, je systém náchylný kvalifikovať všetky rómske

Rómski a nerómski žiaci počas vyučovania v zmiešanej triede na bežnej základnej škole v Pavlovciach na Uhom, Slovensko, máj 2010

deti, ako deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Vo svojej podstate nerieši vzdelávacie potreby dieťaťa, ale posilňuje jeho nevýhodné postavenie tým, že dáva zlé sociálne podmienky na rovnakú úroveň s mentálnou kapacitou. Absencia účinných opatrení na zníženie vplyvu sociálneho znevýhodnenia a skutočnosť, že tento termín je často používaný ako synonymum pre Rómov, vedie k tomu, že sú rómske deti nesprávne zaraďované do systému špeciálneho školstva. Akonáhle sú deti identifikované ako „žiaci so špeciálnymi potrebami„ a zaradené v paralelnom systéme špeciálneho školstva, sú vzdelávané podľa výrazne zredukovaných osnov.

Systém financovania škôl a predsudky niektorých nerómskych rodičov tiež prispievajú k segregácii rómskych detí do špeciálnych tried. Financovanie školy závisí od počtu zapísaných žiakov. Segregácia sa stáva výhodnou alternatívou pre riaditeľov škôl v momente, keď si uvedomia, že nerómski žiaci opúšťajú školu kvôli zvýšenému počtu prijatých rómskych detí – tento jav sa nazýva „biely útek„ („white-flight„). Ďalším faktorom, ktorý môže viesť školy k identifikovaniu žiakov ako „mentálne postihnutých“ je fakt, že finančný príspevok na takýchto žiakov je dvojnásobne vyšší ako na žiakov bez špeciálnych potrieb.

PRÍPAD PAVLOVIEC NAD UHOM

V júli 2008 vyzvala Amnesty International úrady, aby ukončili segregáciu rómskych žiakov na špeciálnej škole v Pavlovciach nad Uhom, obci na východnom Slovensku v blízkosti hraníc s Ukrajinou. Takmer polovica rómskych detí v obci plniacich si povinnú školskú dochádzku, bola umiestnená v špeciálnej škole.

Ako dôsledok kampane Amnesty International a tisícov listov zaslaných aktivistami slovenskej vláde a príslušným regionálnym orgánom bolo v období od začiatku roka 2008 opätovne diagnostikovaných približne 50 rómskych detí kvôli pochybnostiam o ich nesprávnom zaradení do špeciálnej školy. Následne bolo 32 detí preradených do bežnej základnej školy.

V posledných dvoch rokoch došlo k výraznému zníženiu celkového počtu žiakov navštevujúcich špeciálnu školu v Pavlovciach nad Uhom, a to z 237 v školskom roku 2007/2008 na 175 v priebehu roka 2009/2010. Taktiež došlo k zníženiu počtu Rómov, ktorí boli preradení z bežnej základnej školy do špeciálnej školy.

Pri opätovnej návšteve Amnesty International v Pavlovciach nad Uhom v máji 2010 predstavitelia základnej školy uvítali preradenie rómskych detí späť do bežnej školy, ale tiež zdôraznili, ako náročné pre nich bolo pracovať so žiakmi, ktorí strávili niekoľko rokov v špeciálnej škole so zredukovanými školskými osnovami.

Riaditeľ školy upozornil na prípad 15-ročného Mikolaja, ktorý bol preradený naspäť do bežnej školy: „Mal schopnosti, vedel sa naučiť, nemal problémy s písaním, nemal problémy s pozornosťou, s ničím, bol tam sedem rokov...v jeho hlave v podstate vznikol priestor, nie však z jeho viny alebo že by sa neučil, ale preto že ani nemal šancu vedieť terminológiu. Človek s ním musel ísť dopredu a zároveň sa vracať dozadu.„

Napriek tomu, že niektorí žiaci v Pavlovciach nad Uhom boli znova diagnostikovaní a preradení do základnej školy, ostávajú rómske deti v

***Hore*: Obrázkové kartičky používané pri diagnostike mentálneho postihnutia, súčasť Wechslerovho inteligenčného testu (WISC III). Test neberie do úvahy jazykové a kultúrne rozdielnosti rómskych detí.**
***Vľavo*: Maľby rómskych detí navštevujúcich základnú školu Matice Slovenskej v Prešove, Slovensko, apríl 2010**

špeciálnej škole aj naďalej nadpriemerne zastúpené - predstavujú až 99,5 percent žiakov. Slovenské orgány opísali prípad Pavloviec nad Uhom ako „výnimočný„ a odmietli uznať, že je dôsledkom hlboko zakorenených diskriminačných postojov a postupov existujúcich vo vzdelávacom systéme SR. Ako dôsledok neochoty orgánov priznať a riešiť príčiny segregácie v rámci systému sa každému tretiemu rómskemu žiakovi v Pavlovciach nad Uhom dostáva nedostatočné vzdelanie.

NESPRÁVNA DIAGNOSTIKA DETÍ

„Nožom si môžem odkrojiť chleba, alebo môžem zabiť človeka. Aj test môže pomôcť dieťaťu, alebo ho odpíšem raz a navždy.“

Riaditeľka Centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie v Brezne, Apríl 2010

Aj v prípadoch, keď rómskym žiakom nie je odmietnutý zápis do bežnej školy, môžu mať nedostatky v systéme diagnostiky detí za následok ich umiestnenie v špeciálnych školách napriek tomu, že zvládajú bežné učebné osnovy.

Diagnostika špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb zahŕňa komplexný proces hodnotenia a je v kompetencii siete školských poradní. Tieto postupy však neberú žiadny ohľad na kultúrne a jazykové rozdielnosti rómskych detí alebo - vo väčšine prípadov – na ich sociálno-ekonomickú situáciu. Napríklad, komunikačné zručnosti sú hodnotené v slovenskom jazyku, aj keď to nemusí byť jazyk, ktorým rómske deti hovoria doma.

K rozhodnutiu umiestniť deti do špeciálnych škôl sa často pristupuje vo veku ich nástupu do povinnej školskej dochádzky. Zaraďovanie rómskych detí do špeciálnych škôl na základe jedného inteligenčného testu, ktorý trvá 90 minút alebo menej, je na Slovensku bežnou praxou. Deje sa tak aj napriek tomu, že mnohí medzinárodní i slovenskí odborníci na duševné zdravie a školskí psychológovia poukazujú na fakt, že jednorazové hodnotenia by nemali byť používané pri zaraďovaní detí do špeciálnych škôl.

Odborníčka z Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave kritizujúca súčasnú prax na Slovensku pre Amnesty International povedala: „Neexistuje, aby sme ľahkú mentálnu retardáciu mohli diagnostikovať z jednorazového vyšetrenia, obzvlášť u šesťročného dieťaťa...Takéto využitie testov je pochybné...v šiestich rokoch, kde hrá obrovskú rolu vývin a všetky tieto okolnosti - iný jazyk, iná kultúra. Mentálna retardácia je závažná diagnóza. Keď je raz mentálne retardovaný, je to celoživotná diagnóza…„

Proces diagnostiky môže byť potenciálne veľmi subjektívny, pretože dáva priestor vedomým aj nevedomým predsudkom hodnotiteľa. Väčšina odborníkov na vzdelávanie uviedla v rozhovore pre Amnesty International nasledujúce dôvody pre nepomerne vysoké zastúpenie rómskych detí v špeciálnom školstve: „genetická predispozícia„, „incest„, „alkoholizmus„, „požívanie drog„ a „kriminalita rodičov„. Veľké obavy vyvoláva fakt, že takéto hlboko zakorenené predsudky sa zdajú byť široko rozšírené práve medzi odborníkmi, ktorí pracujú s rómskymi deťmi. Kým nebude venovaná dostatočná pozornosť diskriminácii v procese diagnostiky, budú rómske deti naďalej výrazne zastúpené v školách či triedach pre žiakov s „ľahkým mentálnym postihnutím.“

© Amnesty International

Rómske dievčatá navštevujúce segregovanú špeciálnu triedu na základnej škole v Krivanoch. Takmer všetky rómske deti na škole sú v špeciálnych triedach, Slovensko, apríl 2010.

HORŠIE VZDELANIE, HORŠIA BUDÚCNOSŤ

Učebné osnovy pre špeciálne školy sú zamerané skôr na rozvoj praktických než akademických zručností; predmety ako cudzie jazyky sú z nich úplne vylúčené. Deti končiace špeciálne školy alebo triedy sú minimálne dva roky pozadu za absolventmi bežných základných škôl. V mnohých prípadoch môže byť rozdiel dokonca väčší. Riaditeľka špeciálnej školy v Čiernom Balogu v rozhovore s Amnesty International povedala: „Čo sa vyučuje v bežných školách počas jedného roka, my vyučujeme počas piatich“.

Vo väčšine základných škôl so špeciálnymi triedami, ktoré Amnesty International navštívila, si rómske deti nesmú brať knihy so sebou domov. Túto situáciu komentovala riaditeľka základnej školy v Toryse: „[Rómovia] neberú knihy [domov], pretože ich nikdy neprinesú naspäť, na základe skúseností...'biele deti' si knihy berú, pretože vedia, ako ich používať.“

Tieto obmedzenia nepochybne znižujú možnosti na vzdelávanie a rozvoj rómskych detí. Irena, matka z rómskej osady v Krivanoch vysvetľuje: „Chodila som tam a nadávala som, že aby sa venovali tým deťom. Že idú domov, nevedia nič. Som povedala, keď chcete napíšte. Koľko krát som kúpila ja zošit, aby mi napísali domácu úlohu, že tak ich budem učiť jak biele. Oni nemôžu dať domov knižky, lebo že potrhajú ich…Jak sa majú tie deti naučiť čítať a písať, alebo matematiku, keď tam majú všetky zošity?„

Akonáhle je rómske dieťa umiestnené v špeciálnej škole alebo triede, reintegrácia do bežného vzdelávania je takmer nemožná. Rediagnostiku žiakov zákon nevyžaduje a spravidla k nemu dochádza len na žiadosť rodičov. Jeden riaditeľ základnej školy komentoval výskyt preraďovania žiakov zo špeciálnych do bežných tried takto: „Je to málokedy. To by ani veľmi nebolo možné, keď ten žiak má navyše redukované učivo, potom by ťažko mohol vstúpiť do normálnej triedy.„

Okrem toho žiaci končiaci školskú dochádzku, počas ktorej sa učili podľa špeciálnych učebných osnov dostanú vysvedčenie, ktoré nie je rovnocenné vysvedčeniu detí z bežných základných škôl, a tak môžu pokračovať v štúdiu iba na špeciálnych učilištiach. To zahŕňa dva alebo tri roky odborného výcviku, v ktorom sa vyučia napríklad za mäsiarov, murárov, obuvníkov alebo záhradníkov.

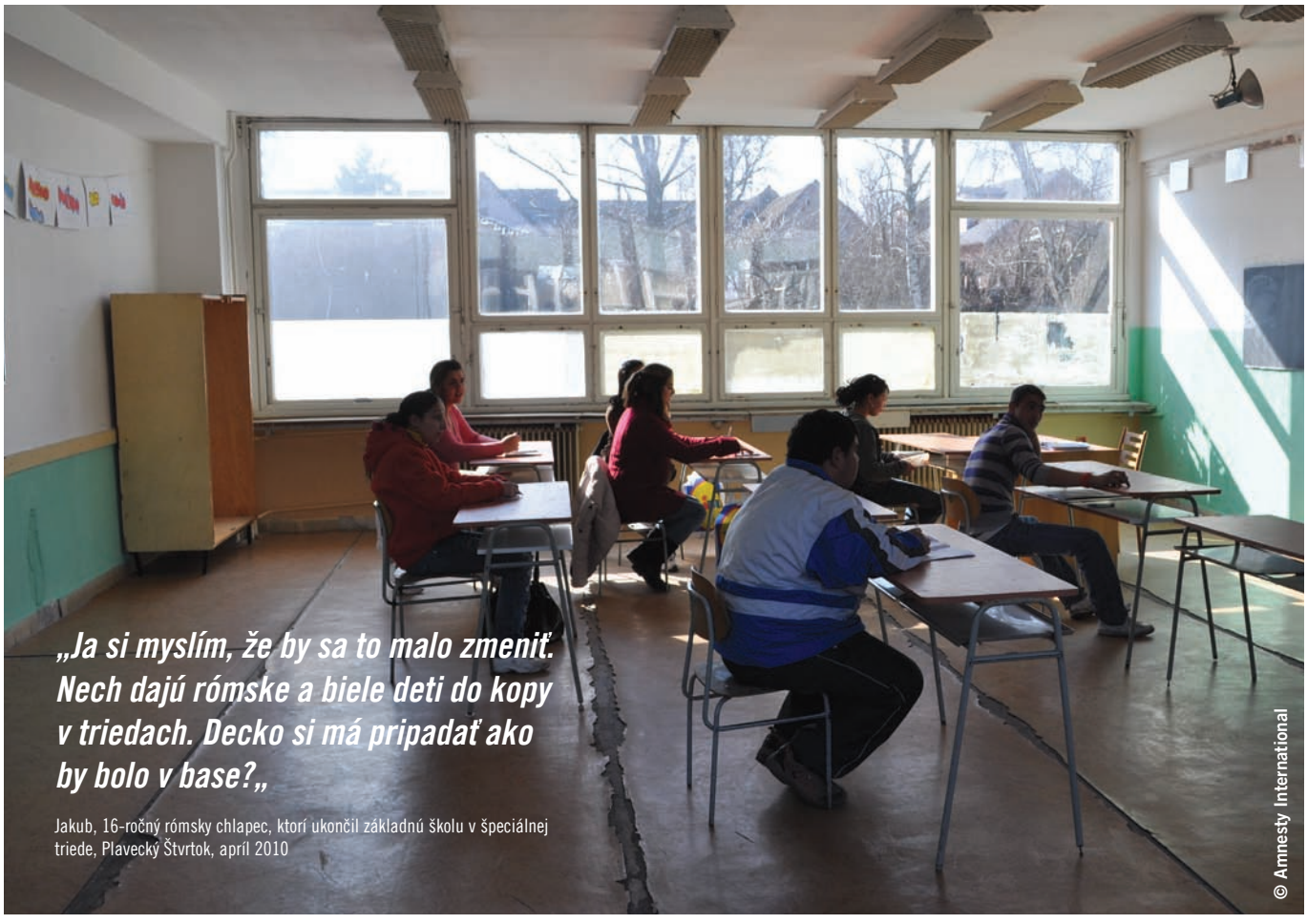

„Ja si myslím, že by sa to malo zmeniť. Nech dajú rómske a biele deti do kopy v triedach. Decko si má pripadať ako by bolo v base?„

Jakub, 16-ročný rómsky chlapec, ktorí ukončil základnú školu v špeciálnej triede, Plavecký Štvrtok, apríl 2010

© Amnesty International

***Hore*: Rómske deti v špeciálnej triede pre žiakov s „ľahkým mentálnym postihnutím" na základnej škole v Plaveckom Štvrtku, Slovensko, február 2010**
***Vpravo*: Valéria a jej vnučka v ich dome v rómskej komunite v Krivanoch, Slovensko, apríl 2010.**

„UROBILI ZO MŇA BLBCA" - PRÍPAD JAKUB

Jakub má 16 rokov a žije so svojou rodinou v rómskej osade na okraji Plaveckého Štvrtka, obci 20 km severne od Bratislavy. Jeho príbeh je rovnaký ako tisícov rómskych detí na Slovensku, ktoré boli nesprávne zaradené do špeciálnej triedy. Jakub začal školskú dochádzku v bežnej základnej škole, kde zostal až do štvrtej triedy. Ako vynikajúci žiak dokonca dostal prospechové štipendium. V piatej triede bol Jakub po nezhodách s učiteľkou poslaný na diagnostiku. Jeho rodičia o tom neboli informovaní a on bol okamžite preradený do špeciálnej triedy. Jakubovej matke bolo neskôr povedané, že je to trieda pre „pomalších žiakov", ale ona nevedela pochopiť, ako je to možné, že je „pomalý„, keď predtým dostával dobré známky.

Jedna z Jakubových bývalých učiteliek Amnesty International povedala: „Niektoré tie deti, podľa môjho hľadiska, sú aj zle zaradené. Napríklad Jakub bol zaradený do variantu A [ľahká mentálna retardácia] pre hyperaktivitu…v Malackách [psychologická poradňa] ich zaraďujú ľudia, ktorí s nimi ani nikdy nepracovali. To dieťa malo byť v normálnej triede. On bol génius."

Po skončení základnej školy sa Jakub cíti frustrovaný nespravodlivosťou, ktorá sa mu stala: „Urobili zo mňa blbca. Ja som mal štipendium. Mal som 100 korún každý mesiac. Bol som jeden z najlepších žiakov. Keby som mohol vrátiť čas naspäť, urobil by som to, ale už je neskoro.„

Jakubov mladší brat mal v čase návštevy Amnesty International tiež končiť deviaty ročník špeciálnej triedy. Obaja chlapci nie sú výnimočné prípady. Približne polovica rómskych žiakov v základnej škole v Plaveckom Štvrtku sú vzdelávaní v špeciálnych triedach, ktoré sú de facto čisto rómske. Rómske deti navštevujúce tieto špeciálne triedy sú väčšinu dňa zamknuté na samostatnej chodbe alebo dokonca vo svojich triedach a majú obmedzené možnosti komunikovať s nerómskymi žiakmi.

Stará mama a zákonná zástupkyňa rómskeho dievčaťa navštevujúceho špeciálnu triedu na základnej škole v Krivanoch.

© Amnesty International

OZNAČOVANIE RÓMOV AKO MENTÁLNE POSTIHNUTÝCH PRE ‘ZÁCHRANU’ ŠKOLY

Krivany, obec na východnom Slovensku, má základnú školu so 190 žiakmi. Štyridsaťjeden z nich je Rómov. Všetky s výnimkou dvoch rómskych detí, sú oddelené od väčšiny žiakov a navštevujú špeciálne triedy.

Zastupujúci riaditeľ školy vysvetlil Amnesty International, že v minulosti boli „čierni“ (s odkazom na Rómov), vzdelávaní spolu s „bielymi“. Pretože počet rómskych žiakov sa zvýšil, nerómski rodičia si svoje deti vzali do iných škôl. Škola tým strácala príjem, pretože financovanie je založené na počte žiakov: „Keď sme chceli školu zachrániť, tak sme sa rozhodli zriadiť špeciálne triedy.“

Valéria, osemročné rómske dievča, navštevuje druhý ročník špeciálnej triedy na škole v Krivanoch. Po materskej škole bola zaradená do špeciálnej triedy s ostatnými rómskymi deťmi. Jej babička, ktorá je jej zákonnou zástupkyňou, bol požiadaná, aby podpísala papier, ktorý si nemohla prečítať a ktorého obsah jej nebol jasne vysvetlený: „Nepovedali mi nič; nič o špeciálnej alebo bežnej triede... Proste ju tam umiestnili.“

Irena, matka rómskych detí, ktoré tiež navštevujú špeciálne triedy v Krivanoch, povedala: „[Môj syn] bol testovaný psychológom, ktorý povedal, že môže pokračovať ďalej, ale iba v špeciálnej triede. Že do [normálnej] triedy chodia biele a do špeciálnej iba rómske deti...Oni vyberajú podľa toho, že biely a Róm nemajú byť spolu.“

INFORMOVANÝ SÚHLAS

K tomu, aby bolo dieťa zaradené do špeciálnej školy alebo triedy, musia dať rodičia svoj súhlas. Ten je často prezentovaný autoritami ako dôležitá záruka proti nesprávnemu zaradeniu. Amnesty International sa však obáva, že rozhodnutie alebo súhlas rómskych rodičov so zápisom svojich deti do špeciálnej školy alebo triedy sa uskutočňuje často bez dostatočných informácií o dôsledkoch takéhoto rozhodnutia.

Rómski rodičia si často nie sú vedomí, aký vplyv bude mať toto rozhodnutie na budúcnosť ich detí. Majú tiež často pocit, že ich deti sa v bežných školách stretávajú s predsudkami a nedostatočnou podporou, preto je pre nich lepšie, ak dostanú síce horšie vzdelanie, ale v priateľskejšom prostredí.

***Vľavo*: Angelika so svojimi dvoma deťmi na ulici Stará Teheľňa v Prešove, ktorá je prevažne obývaná Rómami, Slovensko, apríl 2010**
***Vpravo*: Rómska trieda na základnej škole Matice Slovenskej v Prešove, Slovensko, apríl 2010.**

SEGREGOVANÍ OD ŠKÔLKY PO ŠKOLSKÚ JEDÁLEŇ

„Nemusíte hľadať len špeciálne prípady. Stačí, keď sa pozriete na takmer akúkoľvek školu na východnom Slovensku a nájdete tam čisto rómske triedy.„
Mirka Hapalová, riaditeľka organizácie Človek v ohrození, marec 2010

Rómovia sú segregovaní nielen zaraďovaním do špeciálneho školstva, ale tiež v systéme bežného vzdelávania, kde sú deti často oddelené v čisto rómskych školách alebo triedach. Aj keď zostávajú v bežných školách, často dostávajú vzdelanie nižšieho štandardu ako to, ktoré je poskytované žiakom z majoritnej populácie. Učitelia v čisto rómskych triedach majú často nižšie očakávania od svojich žiakov. Majú tiež k dispozícii menej zdrojov a menej kvalitnú infraštruktúru.

Segregácia rómskych osád, ktoré sa často nachádzajú na okrajoch miest, je tiež jedným z faktorov, ktorý prispieva k segregácii v školách, pretože tieto čerpajú žiakov z okolitých oblastí. Okrem rezidenčnej segregácie sú ďalšími faktormi právo rodiča na výber školy a politiky škôl a miestnych úradov.

Podľa zákona majú rodičia právo vybrať školu pre svoje dieťa. Toto opatrenie teoreticky eliminuje segregáciu v školách tým, že umožňuje, aby boli rómske deti zapísané do ktorejkoľvek školy. V praxi však školy často odmietajú rómske deti prijať. Podľa vnútroštátnych právnych predpisov je vláda povinná zabezpečiť, aby sloboda pri výbere školy neviedla k nepriamej diskriminácii. Avšak tendencia nerómskych rodičov vziať svoje deti zo školy, v ktorej sa zvyšuje počet rómskych žiakov na základe vyššie spomenutého práva, môže viesť k defacto segregácii.

K segregácii dochádza dokonca aj v materských školách. Rómske deti na Slovensku iba zriedka navštevujú predškolské zariadenia. A aj v prípadoch, ak ich navštevujú, sa už čoskoro učia, že sú iné. Aj oni sú oddelené od nerómskych detí v iných budovách alebo triedach jednoducho preto, že sú Rómovia. V niektorých prípadoch ich rodičia musia vyzdvihnúť skôr, aby sa nestretávali s rodičmi detí z majoritnej populácie, ktorí si vyzdvihujú svoje deti. Hrajú sa, spievajú, tancujú a jedia oddelene.

V obci Torysa na východnom Slovensku navštevuje osem rómskych detí materskú školu, ktorá je v budove oddelenej od tej, do ktorej chodí ich 25 nerómskych vrstovníkov, ktorí navštevujú novovybudovanú dvojpodlažnú materskú školu na druhej strane školského dvora. Kým nerómske deti majú nové hračky a knihy, tie, ktoré používajú rómske deti, sa zdajú byť staré a opotrebované.

Starosta obce Torysa a zriaďovateľ školy situáciu vysvetlil: „Tá hygiena nebola ako by mala byť. Na druhú stranu vieme, v akých podmienkach žijú. Oni nechcú udržiavať tú hygienu sami. Či to nemajú v sebe alebo v génoch alebo neviem čo. Niektorí rodičia zobrali deti zo školy, už sme mali obavy, že prídeme o deti a o peniaze...“

V niektorých slovenských školách sú Rómovia oddelení od nerómov nielen v triede, ale aj v iných aspektoch školského života, vrátane jedálne počas obeda. Irena, rómska matka z Krivian, sa v súvislosti so základnou školou, ktorú navštevujú jej deti, vyjadrila: „Biele [deti] sú extra a rómske deti majú [jedáleň] na chodbe...“

© Amnesty International

PRÍPAD PREŠOV – MIESTNA POLITIKA PODPORUJÚCA SEGREGÁCIU

V januári 2009 mesto Prešov, tretie najväčšie mesto na Slovensku, vydalo všeobecne záväzné nariadenie, ktorým sa ustanovili školské obvody pre všetkých 7 základných škôl v meste. Školské obvody boli vytvorené takým spôsobom, že ulice prevažne alebo výlučne obývané Rómami spadajú pod obvod Základnej školy Matice Slovenskej, ktorá je prevažne navštevovaná rómskymi deťmi.

V prípade dvoch hlavných rómskych štvrtí, Stará Tehelňa a Terasa Ševčenka, toto nariadenie kompletne ignoruje blízkosť ostatných škôl a zabraňuje rómskym žiakom navštevovať školy, ktoré sú bližšie k ich domovu.

Miestni úradníci argumentovali, že školské obvody by nemali brániť rómskym rodičom, aby zapísali svoje deti do iných škôl ako na Maticu Slovenskú v rámci slobodného výberu školy. V skutočnosti poskytuje nariadenie školám zámienku na odmietnutie prijatia rómskych žiakov na základe priorít školských obvodov.

Rodičia zo Starej Tehelne, jednej z mestských rómskych štvrtí, vyjadrili obavy, že nariadenie môže viesť k ďalšej segregácii. Juraj, rómsky obyvateľ Starej Tehelne, povedal: „riaditeľ pozrie na to decko, na tú rodinu (a riaditeľ povie) ja ich nechcem, dám ich na Maticu… A väčšinu rómskych detí posielajú na Maticu.“

Sedemročný Ľuboš zo Starej Tehelne sa už s odmietnutím stretol. Ľubošova matka Angelika chcela, aby mal čo najlepšie vzdelanie, a preto sa rozhodla, že ho zapíše na jednu z najlepších škôl, ktorá sa nachádza v centre Prešova. Ľuboš predtým navštevoval tri roky škôlku a bol považovaný za šikovné dieťa. Do školy ho zapísal jeho otec, ktorý nie je Róm. Podľa Angeliky sa situácia zmenila, keď začala chodiť do školy so synom. Učiteľka začala mať s Ľubošom problémy a povedala jeho matke, že by nebolo vhodné, aby jej syn zostal v škole: „Potom hovorí, že no tak vaše dieťa tuna nepatrí, pretože je z Tehelne, viete on je Róm. Dajte ho do rómskej školy.“

Angelika vzala Ľuboša zo školy a rozhodla sa ho zapísať do školy na Matice Slovenskej, kde nastúpi v septembri 2010. Ľuboš tak stratil jeden rok školy.

Segregácia rómskych žiakov v školách, ktoré nie sú primerane vzdialené od ich domova, má významný vplyv na ich dochádzku. Rómske deti zo štvrtí Stará Tehelňa a Terasa Ševčenka musia chodiť do školy autobusom, čo si mnoho rodín nemôže dovoliť.

POTREBA INKLÚZIE

„Školy sa snažia zbavovať týchto žiakov, aj hoci bielych detí, keď majú nejaké špeciálne potreby, lebo je to pre nich práca naviac a problém.“

Učiteľ, Matice Slovenskej, Prešov, apríl 2010

V rámci predsedníctva Slovenskej republiky v Dekáde inklúzie Rómov v období január- júl 2010, zameralo Slovensko svoje programy na rozvoj multikultúrneho vzdelávania. Avšak podpora tolerancie a rešpekt v etnicky homogénnych triedach zjavne nie je ideálnou cestou k ukončeniu segregácie. Vláda preto musí sústrediť svoje úsilie na tvorbu skutočne inkluzívneho vzdelávania tak, aby všetky deti, vrátane Rómov, mohli využiť svoj potenciál v čo najväčšej možnej miere v rámci integrovaných bežných škôl.

Inklúzia nie je jednoduchá úloha. Ako povedala riaditeľka základnej školy v Plaveckom Štvrtku: „Je to veľmi náročné pre učiteľa. Dosť to narúša vyučovací proces, lebo učiteľ musí dať úlohu väčšine a venovať sa tomu jednému alebo dvom, alebo naopak. To je z pohľadu učiteľa. Ale z pohľadu dieťaťa si myslím, že je lepšie, keď je v takej triede medzi bežnými žiakmi. To prostredie ho formuje.“

Asistentka učiteľa v Pavlovciach nad Uhom tiež poznamenala: „Bolo by lepšie pre Rómov, ak by študovali spolu s nerómami. Ja som navštevovala základnú školu v Paline, kde nebolo žiadne rozdelenie na Rómov a nerómov…Byť spolu v jednej triede umožní každej strane naučiť sa viac jedna o druhej…dáva im to viacej sebavedomia.“

NEDOSTATOK SPRAVODLIVOSTI A ZODPOVEDNOSTI

„Myslím, že [zákaz segregácie] je ťažšie uplatniť v praxi, pretože nie sú žiadne konkrétne odporúčania alebo techniky, ako ju merať. Je zložité monitorovať ju.“

Riaditeľ Krajského školského úradu v Košiciach, máj 2010

Čiastkové opatrenia a prázdne vyhlásenia neukončia diskrimináciu a segregáciu Rómov v slovenských školách. Tisíce rómskych detí a ich rodičov aj naďalej zažívajú stigmatizáciu a poníženie z dôvodu ich etnického či sociálneho pôvodu.

Právo na vzdelanie, vrátane zákazu diskriminácie a segregácie vo vzdelávaní, je zakotvené v niekoľkých medzinárodných a európskych dohovoroch o ľudských právach, ku ktorým Slovensko pristúpilo, vrátane Medzinárodného paktu o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach.

Medzinárodný dohovor OSN o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie stanovuje pre Slovensko záväznú povinnosť predísť, zakázať a odstrániť všetky praktiky segregácie, ako aj dôsledky týchto praktík vykonávaných alebo tolerovaných predchádzajúcimi vládami.

Výbor OSN pre odstránenie všetkých foriem diskriminácie vo svojich záverečných odporúčaniach pre Slovensko v roku 2010 naliehal na vládu, aby „ukončila a zabránila segregácii rómskych detí v oblasti vzdelávania.“

Európsky súd pre ľudské práva rozhodol v prípadoch rómskych detí v Českej republike, Grécku a Chorvátsku, že segregácia rómskych žiakov v špeciálnych triedach pre žiakov s „ľahkým mentálnym postihnutím“, odmietnutie prijať ich

© Amnesty International

Vľavo: Chodba pred jedálňou v základnej škole v Krivanoch sa používa na oddelenie rómskych detí od ostatných žiakov počas obeda, Slovensko, apríl 2010.
Hore vľavo: Rómske deti počas telesnej výchovy v špeciálnej triede pre žiakov s „ľahkým mentálnym postihnutím“ na základnej škole v Plaveckom Štvrtku, Slovensko, február 2010.
Dole: Výtvarné diela rómskych detí zo základnej školy Matice Slovenskej v Prešove, Slovensko, apríl 2010.

© Súkromné

do bežných škôl a ich umiestnenie v oddelených triedach v samostatnej budove školy alebo v oddelených triedach na základe nedostatočnej znalosti vyučujúceho jazyka, sú formy nezákonnej diskriminácie a sú v rozpore s Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a slobôd.

V súčasnosti žiadny orgán na Slovensku nie je explicitne poverený dohliadať nad desegregačným procesom. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, orgán, ktorý je zodpovedný za monitorovanie implementácie antidiskriminačnej legislatívy, nemá dostatok prostriedkov alebo nástrojov, ktoré by mu umožnili účinne kontrolovať a presadzovať zákaz segregácie. Zástupcovia Slovenského národného centra pre ľudské práva Amnesty International povedali: „Postavenie…je také, že my nemôžeme dávať sankcie. Tie závery a odporúčania, ktoré máme, tie posielame ministerstvám, pedagogickému ústavu a môžeme to prísť skontrolovať, či sa niečo zmenilo alebo nezmenilo. A zase formou odporúčaní sa môžeme k tejto téme vyjadriť.“ Okrem toho, Štátna školská inšpekcia, ktorá monitoruje implementáciu školského zákona, nemá dostatočne jasný mandát, usmernenia a nástroje na monitorovanie a zabezpečenie uplatňovania zákazu segregácie.

Slovensko stále nezhromažďuje dáta rozlíšené podľa etnicity, a to aj napriek opakovaným výzvam medzinárodných a regionálnych ľudsko-právnych organizácií. Dáta, ktoré sledujú rozdiely v úrovniach prístupu ku vzdelaniu u rôznych etnických skupín, sú pre vládu dôležité, aby mohla monitorovať rozsah diskriminácie a segregácie vo vzdelávaní. Tieto údaje môžu byť zhromažďované anonymne bez toho, aby spôsobovali problémy v súvislosti s ochranou súkromia. Zlyhanie slovenskej vlády pri zhromažďovaní takýchto informácií spochybňuje jej ochotu zaoberať sa diskrimináciou a segregáciou v plnom rozsahu.

ZÁVER

Segregácia Rómov v slovenských školách je výsledkom rasovej diskriminácie v rámci vzdelávacieho systému. Reflektuje predsudky a intoleranciu slovenskej spoločnosti vo všeobecnosti a samotná je faktorom v pretrvávaní týchto postojov. Napriek kritike medzinárodných vládnych a mimovládnych organizácií Slovensko neuznalo dopad a rozsah segregácie rómskych detí na školách a neprijalo účinné opatrenia na jej odstránenie.

Slovensko nemôže naďalej popierať rómskym deťom ich právo na dôstojnosť a rovné zaobchádzanie. Kroky, ktoré vláda v súčasnosti prijíma, ovplyvnia životy tisícov rómskych detí. Môžu ich uzatvoriť v chudobe a marginalizácii na celé budúce desaťročia. Alebo im môžu zabezpečiť právo na vzdelanie bez diskriminácie v integrovaných bežných školách a tým ich pripraviť, aby boli schopné plne participovať a prispievať k fungovaniu slovenskej a európskej spoločnosti.

***Hore*: Rómske deti navštevujúce segregovanú špeciálnu triedu na základnej škole v Krivanoch, Slovensko, apríl 2010.**

***Obálka:* Rómske deti počas hodiny v tretej triede špeciálnej školy pre žiakov s „ľahkým mentálnym postihnutím“ na základnej škole v Krivanoch, Slovensko, apríl 2010. © Amnesty International**

KONAJTE

Zapojte sa do kampane a pomôžte ukončiť segregáciu rómskych detí v základných školách na Slovensku. Nižšie uvedené odporúčania vyzývajú k zavedeniu opatrení, ktoré po ich prijatí prispejú k posilneniu a presadzovaniu zákazu segregácie. Táto práca je súčasťou témy „Uzákoňte naše práva“ v rámci kampane Amnesty International Za ľudskú dôstojnosť, ktorej cieľom je ukončenie porušovania ľudských práv, ktoré zapríčiňujú a prehlbujú chudobu vo svete.

Prosím, napíšte slovenskej premiérke a ministrovi školstva a vyzvite ich, aby:

■ definovali segregáciu v právnych predpisoch a politikách a posilnili právomoci Štátnej školskej inšpekcie, aby bola schopná naplniť svoje ľudsko-právne záväzky týkajúce sa zabránenia, zákazu a odstránenia segregácie prostredníctvom zabezpečenia dostatočných zdrojov, vrátane podrobných pokynov ako identifikovať, monitorovať a odstrániť segregáciu v praxi;

■ začali systematicky zhromažďovať dáta vo vzdelávaní s dôrazom na kritériá pohlavia a etnicity;

■ zaviedli jasnú povinnosť pre školy desegregovať výučbu - táto povinnosť by mala byť sprevádzaná účinnou podporou pre školy v oblasti desegregácie;

■ zaviedli adekvátne podporné opatrenia pre rómske a nerómske deti, ktoré potrebujú väčšiu pomoc (materiálnu alebo inú), aby mohli rozvinúť svoj potenciál v čo najväčšej miere v rámci bežných škôl, s cieľom podporiť skutočne inkluzívne vzdelávanie.

Naše ďalšie akcie nájdete na:
www.amnesty.org/en/region/slovak-republic

Iveta Radičová
Predsedníčka vlády SR
Úrad vlády Slovenskej republiky
Námestie slobody 1
813 70 Bratislava
Slovenská republika

Fax: + 421254415484
Email: premierka@vlada.gov.sk
Oslovenie: Vážená pani premiérka

Eugen Jurzyca
Minister školstva
Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu
Stromová 1
813 30 Bratislava
Slovenská republika

Fax: + 421 2 59374 333
Email: minister@minedu.sk
Oslovenie: Vážený pán minister

WWW.DEMANDDIGNITY.ORG

UZÁKOŇTE
NAŠE PRÁVA
AMNESTY
INTERNATIONAL

Amnesty International je celosvetové hnutie združujúce 2,8 milióna ľudí vo viac než 150 krajinách, ktoré sa usiluje o ukončenie vážneho porušovania ľudských práv.

Našou víziou je svet, v ktorom majú všetci ľudia práva zakotvené vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a v ďalších medzinárodných dokumentoch o ľudských právach.

Sme nezávislí od akejkoľvek vlády, politickej ideológie, ekonomických záujmov alebo náboženstva – financovaní najmä našimi členmi a verejnými príspevkami.

september 2010
Index: EUR 72/004/2010

Amnesty International
International Secretariat
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom
www.amnesty.org